

ТАБИАТИ ҲУҚУҚИИ ШАРТНОМАИ ЧАРТЕРИ ҲАВОЙ ТИБҚИ ҚОНУНГУЗОРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Забиров Ш. Ф

магистри курси 2-юми факултети

ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии

Тоҷикистон

Тел: +992 987 593 424

E-mail: shohruxzabirov@gmail.com

Роҳбари илмӣ: Шарифзода Ф. Ш., номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент

Фишурда: Дар мақолаи мазкур табиати ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ, аз қабилӣ мафҳум, таносуби шартномаи мазкур бо дигар шартномаҳои маданӣ-ҳуқуқӣ, тавсиф ва таснифоти ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҷрибаи имрӯзаи байналмилалӣ мавриди таҳлил ва шарҳу тавзеҳ қарор гирифтааст.

Сарфи назар аз он ки институти чартер барои муҳаққиқони риштаи ҳуқуқшиносӣ шинос аст ва ин институти шумул аст, аммо анҷом додани таҳқиқот доир ба чартери ҳавоӣ кори нав буда, мавзӯи мақолаи мазкур мавзӯи нав, рӯзмарра ва таҳаввулӣ мебошад. Муаллиф дар натиҷаи таҳлили қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хулоса омад, ки шартномаи чартери ҳавоӣ намуди алоҳидаи шартномаи маданӣ-ҳуқуқӣ буда, дорои табиати ҳуқуқии хосу ботафриқ мебошад.

Калидвожаҳо: кодекс, чартер, чартери ҳавоӣ, қонун, нақлиёти ҳавоӣ, иҷора, хатсайр, интиқоли фармоишӣ.

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ДОГОВОР ВОЗДУШНОГО ЧАРТЕРА СОГЛАСНО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Забиров Ш. Ф.,

магистрант 2-го курса

юридического факультета Таджикского

национального университета

Тел: +992 987 593 424

E-mail: shohruxzabirov@gmail.com

Научный руководитель: Шарифзода Ф. Ш., кандидат юридических наук, дотсент

Аннотация: В данной статье анализируется и объясняется правовая природа договор воздушного чартера, в том числе понятие, пропорция данного договора с других гражданско-правовых договоров, юридическая характеристика и

классификация договора воздушного чартера согласно законодательству Республики Таджикистан и сегодняшний международной практики.

Несмотря на то, что институт чартера знаком исследователям-правоведам и является институтом, проведение исследования воздушного чартера — это новая работа и тема данной статьи является новая, актуальная и развивающая тема. В результате анализа законодательство Республики Таджикистан автор пришел к выводу, что договор воздушного чартера является отдельным видом договора и имеет особую и иную правовую природу.

Ключевые слова: *кодекс, чартер, воздушный чартер, закон, воздушный транспорт, аренда, рейс, заказная перевозка.*

LEGAL NATURE OF THE AIR CHARTER AGREEMENT ACCORDING TO THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Zabirov Sh. F.,

master student 2 course, Faculty of

Law, Tajik National University

Phone: +992 987 593 424

E-mail: shohrukhzabirov@gmail.com

Research supervisor: Sharifzoda F. Sh., Candidate of Law, Dotcent

Annotation: *Present article analyzes and explains the legal nature of an air charter agreement including concept, the proportion of this agreement with other civil contracts, the legal characteristics and classification of an air charter agreement according to the legislation of the Republic of Tajikistan and current international practice.*

Despite the fact that the charter institute is familiar to legal researchers and known institute, conducting research on it is a new work and the article topic is a new, actual and developing. As a result, of the analysis of the Tajikistan's legislation, the author made conclusion that an air charter agreement is a separate type of agreement and has a special and different legal nature.

Keywords: *code, charter, air charter, law, air transport, rent, flight, order transportation.*

Дар раванди рушди иқтисоди бозоргонӣ ва авҷи ҳамгирии иқтисодӣ фаъолияти нақлиётӣ нақши муассир дорад. Фаъолияти нақлиётӣ фаъолиятест, ки мақсади иқтисодии он тағйир ёфтани маҳали субъектон (одамон, мусофирон ва ғ.) ва объектҳои моддие, чун бор, бағоч ва муросилот мебошад.

Ҳар навъи фаъолияти иқтисодӣ, билчумла фаъолияти нақлиётӣ мавриди танзими ҳуқуқӣ қарор гирифтааст. Танзими ҳуқуқии муносибатҳои иштирокчиёни фаъолияти нақлиётӣ тибқи қонун (танзими қонунӣ) ва шартномаҳо (танзими шартномавӣ) ба роҳ

монда шудааст. Хоҳу нохоҳ танзими шартномавии муносибатҳои иштирокчиёни ҷаҳлияти нақлиётӣ бо таҷа ба муқаррароти қонун сурат мегирад. Танзими шартномавии муносибатҳои иштирокчиёни ҷаҳлияти нақлиётӣ тавассути на ин ки як шартнома, балки бо шартномаҳои гуногун сурат мегирад, ки ин шартномаҳо вобаста ба матлаб, тарафҳо, ҳуқуқу уҳдадорихои онҳо ва дигар хусусиятҳо аз ҳам тафовут доранд. Яке аз намуди чунин шартномаҳо – шартномаи чартер мебошад.

Масъалаи муайян намудани табиати ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ баҳснок аст. Оиди ин мавзӯ олимони бисёре, ба монанди Н. Н. Остроумов, Е.В. Вавилин, Н. М. Артемьева, В. В. Витрянский ва ҳоказо ибрази ақида намудаанд.

Истилоҳи “чартер” аз забони англисӣ (“charter”) гирифта шуда, маъноҳои “хартия”, “оиннома”, “шартнома”-ро дошта, ҳамчун калимаи истеммоли умум (универсалӣ) мавриди истифода қарор гирифтааст. Дар қонунгузориҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ истилоҳи мазкур ҷой дорад ва истифода гардидааст.

Шартномаи чартер дар ҳуқуқи тичоратии асрҳои миёна ҳамчун шартномаи ҳамлу нақлӣ бор ба вучуд омада буд. Дар асрҳои миёна, ки барои ҳамлу нақл аз нақлиёти баҳрӣ истифода мебуданд, чартер ҳуҷҷате буд, ки аз мавҷуд будани шартномаи иҷораи киштии баҳрӣ байни соҳибмӯлки кишти ва иҷорагиранда шаҳодат меод. Лекин имрӯз шартномаи чартер шартномаи иҷора (кироя)-и воситаи нақлиёт ба ҳисоб намеравад. Шартномаи чартер аз шартномаи иҷораи воситаи нақлиёт тафовут дорад. Оид ба таносуби ин ду навъи шартнома поёнтар гуфта мегузарем.

Барои муайян намудан ва равшанӣ андохтан ба табиати ҳуқуқии шартномаи чартер зарур аст, ки нахуст мафҳуми онро шарҳ диҳем.

Шартномаи чартер мӯтабиқи моддаи 868, боби 44 Кодекси маданияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба гурӯҳи шартномаҳои ҳамлу нақл дохил мешавад. Тибқи шартномаи чартер яке аз тарафҳо (иҷорагиранда) уҳдадор мешавад, ки ба тарафи дигар (иҷорадиханда) ба таври музднок пурра ё як қисми боркашонӣ, як ё якчанд воситаи нақлиётро барои як ё якчанд хатсайр ҷиҳати ҳамлу нақли бор, мусофир ва бағоч ҷудо кунад [1, б.44, м.868].

Дар Кодекси маданияти Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми шартномаи чартер ба маънои умум оварда шудааст ва аз ин лиҳоз метавон қайд кард, ки шартномаи чартер тибқи қонунгузориҳои маданӣ на танҳо чартери ҳавоӣ, балки чартери дигар намуди воситаҳои нақлиётро низ дар назар дорад. Мо дар болотар қайд намудем, ки дар асрҳои миёна танҳо чартери киштиҳои баҳрӣ маълум буд. Имрӯзҳо тибқи раванди эволюсионӣ, талаботи замон ва пешрафти илму техника, ки намудҳои гуногуни воситаҳои нақлиётӣ мавриди истифода қарор доранд ва намудҳои чартери нақлиёти ҳавоӣ, баҳрӣ, дарёии дохилӣ ва нақлиёти автомобилӣ паҳн шудаанд, ба истиснои чартери нақлиёти роҳи оҳан. Мавзӯи таҳқиқи мақолаи мо, ки шартномаи чартери ҳавоӣ ном дорад, мо танҳо роҷеъ ба табиати ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ ибрази ақида менамоем.

Дар Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар таҳрири нав 13 ноябри соли 2023, №1999 қабул гардидааст, шартномаи чартер дар моддаи алоҳида пешбинӣ нагардидааст. Қаблан Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 ноябри соли 1998 бошад, мафҳуми шартномаи чартерро бо номи шартномаи кироия ҳавопаймо (чартери ҳавоӣ) ба таври алоҳида дар моддаи 97 худ пешбинӣ намуда буд. Аммо ин маънои онро надорад, ки Кодекси амалкунандаи фазоии ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон шартномаи чартери ҳавоиро пешбинӣ накардааст ва ё бастани чунин шартнома хилофи қонун аст. Кодекси амалкунандаи фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 91 худ интиқоли ҳавоиро аз рӯи хусусияти парвозҳо ба парвозҳои мунтазам, номунтазам ва фармоишӣ таснифбандӣ намудааст, ки парвози фармоиширо ба таври дигар парвози чартерӣ меноманд. Ҳамчунин дар моддаи 93 Кодекси амалкунандаи фазоии ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар умум ба масъалаи шартномаи интиқоли ҳавоӣ бахшида шудааст, дар қисми 2 моддаи мазкур пешбинӣ шудааст, ки интиқоли фармоишӣ дар асоси шартномаи интиқоли ҳавоӣ, ки байни интиқолдиҳанда ва фармоишгар дар шакли хаттӣ баста шудааст, амалӣ карда мешавад. [2, м.91-93]

Ҳангоми дурустар таҳлил намудани тафовути шартномаи чартери ҳавоӣ ва шартномаи интиқоли ҳавоӣ тибқи Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон метавон чунин хусусиятҳоро ошкор намуд:

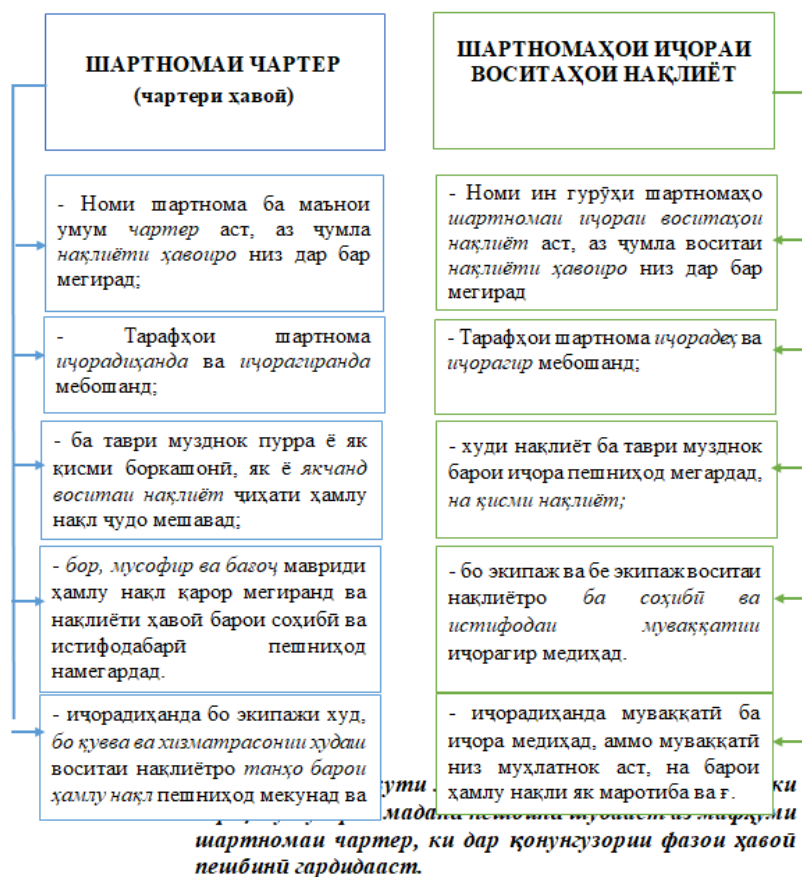
□ шартномаи интиқоли ҳавоӣ мафҳуми том буда, шартномаи чартери ҳавоӣ (интиқоли фармоишӣ) намуди шартномаи мушаххас аст, ки дуоимин таркиби нахустро ташкил медиҳад;

□ тарафҳои шартномаи интиқоли ҳавоӣ субъектҳои гуногун шуда метавонанд, аз ҷумла мусофир, фармоишгар, интиқолдиҳандаи ҳавоӣ, борфиристанда, боргиранда ва ғ., аммо тарафҳои шартномаи чартери ҳавоӣ (интиқоли фармоишӣ) бошад, интиқолдиҳанда ва фармоишгар мебошад;

□ шартномаи интиқоли ҳавоӣ дар маънии том муҳлатнок баста мешавад, вале шартномаи интиқоли фармоишӣ метавонад ба муҳлати муайян ё номуайян баста шавад.

Бояд қард, ки меъёрҳои қонунгузории маданӣ, ки дар дигар қонунҳо мустақам гардидаанд, бояд бо Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ бошанд. Ҳамзамон, дар таҷриба бо таъя ба муқаррароти қонун ҳангоми татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба вучуд омадани ихтилофот байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ афзалият ба ҳамон санаде дода мешавад, ки санаи навқабулшуда дорад.

Аз ин рӯ, вақте ки ба Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон назар меафканем, шартномаи чартер дар боби шартномаҳои ҳамлу нақл [1, б.44] пешбинӣ гардидааст, на дар боби шартномаҳои иҷораи воситаҳои нақлиёт. Ин гувоҳӣ он аст, ки шартномаи чартер аз шартномаҳои иҷораи воситаи нақлиёт фарқ дорад. Таносуби шартномаи чартери ҳавоӣ ва шартномаҳои иҷораи воситаҳои нақлиётро метавон чунин тасвир намуд:

Аз тасвири мазкур бармеояд, ки дар мафҳуме, ки қонунгузориҳои маданӣ пешбинӣ намудааст, қайд нашудааст, ки шартномаи чартер ба кадом намуди воситаҳои нақлиёт рабт дорад. Яъне ҳангоми таҳлили мафҳум муайян мегардад, ки шартномаи чартер мутобиқи қонунгузориҳои маданӣ на танҳо ба нақлиёти ҳавой, балки ба чартери нақлиёти автомобилӣ, нақлиёти баҳрӣ ва дарёӣ низ тааллуқ дорад.

Дар тасвир тарафҳои шартномаи чартер иҷорагиранда ва иҷорадиҳанда ва тарафҳои шартномаи кироия ҳавопаймо иҷорадеҳ ва иҷорагир нишон дода шудааст. Сабабаш дар он аст, ки шартномаи чартери ҳавой бо гурӯҳи шартномаҳои иҷораи воситаҳои нақлиёт аз баъзе ҷиҳатҳо умумият дорад.

Аз мафҳуми шартномаи чартер бармеояд, ки иҷорадиҳанда як ё якчанд воситаи нақлиётро чихати ҳамлу нақл пешниҳод менамояд. Қонунгузор шумораи воситаҳои нақлиёти пешниҳодшавандаро маҳдуд накардааст, ки ин меъёр нисбати чартери ҳавой низ паҳн мегардад. Маълум аст, ки барои чартери ҳавой як ё якчанд ҳавопаймо пешниҳод кардан мумкин аст. Аммо роҷеъ ба пешниҳоди як қисми ҳавопаймо барои ҳамлу нақл ҳавой андешаҳо вучуд дорад, ки чи гуна як қисми ҳавопаймо барои ҳамлу нақл пешниҳод карда мешавад. Ба андешаи Стригунова Д. П. барои чартери ҳавой пешниҳод намудани як қисми ҳавопаймо маънои онро дорад, ки мумкин аст ҳангоми пешниҳоди ҳавопаймо аз ҷониби иҷорадиҳанда чихати ҳамлу нақл мусофирон шумораи муайяни ҷойҳои нишастии ҳавопаймо пешниҳод карда шавад, ки ин як қисми ҳавопайморро ташкил медиҳад. [3]. Лекин камин ба ин розӣ буда наметавонам, чунки пешниҳод намудани шумораи ҷойҳои нишаст чихати ҳамлу

накли мусофирон ин шартномаи чартер набуда, балки намуди алоҳидаи шартномаи пешниҳоди ҷойҳои нишаст (блок-мест) мебошад.

Аз диди назари банда дар ақидаи Стригунова Д. П. қайд гардидани як қисми ҳавопаймо маънои онро дорад, ки мувофиқи шартномаи чартери ҳавоӣ иҷорадиҳанда метавонад он қисми ҳавопаймо, ки барои ҳамлу накли мусофир ё бағоч ва ё бор пешбинӣ шудааст, ба иҷорагиранда пешниҳод наояд. Ва ё мумкин аз як шартномаи чартери ҳавоӣ ду иҷорагиранда метавонанд баҳравар гарданд.

Дар шартномаҳои иҷораи воситаҳои нақлиёт ҳуди воситаи нақлиёт ба иҷора дода мешавад, на ин ки қисми алоҳидаи он.

Қайд бояд кард, ки тафовути дигари шартномаи чартери ҳавоӣ аз шартномаҳои иҷораи воситаҳои нақлиёт дар он аст, ки дар шартномаи чартери ҳавоӣ нақлиёти ҳавоӣ танҳо барои ҳамлу накли ҳавоии мусофирон, бор ва бағоч, ҳамчунин муросилот пешниҳод мегардад. Дар шартномаи иҷораи воситаҳои нақлиёт бошад, дилхоҳ воситаҳои нақлиёт муваққатан барои соҳибӣ ва истифодабарӣ пешниҳод мегарданд.

Дар шартномаи чартери ҳавоӣ нақлиёти ҳавоӣ ҳамеша бо экипаж барои ҳамлу нақл пешниҳод мегардад. Дар шартномаи иҷораи воситаи нақлиёт бошад, воситаҳои нақлиёт бо экипаж ва бе экипаж ба иҷора дода мешаванд. Ҳар ду мафҳум дигар тафовутҳо низ доранд, аммо мо дар тасвир монандиву фарқиятҳои асосиро пешбинӣ намудем.

Ба ақидаи В. В. Витрянский шартномаи чартер аз шартномаи иҷораи воситаи нақлиёт фарқ дорад. Ҳар ду шартномаҳо дар низоми шартномаҳои маданӣ-ҳуқуқӣ ба гурӯҳҳои алоҳида дохил мешаванд ва ҳудро ҳамчуни шартномаи алоҳида нишон медиҳанд, ҳамчунин мавзӯи ҳар ду шартнома гуногун аст. [4, с.508].

Қоидаҳои умумии авиатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Қоидаҳои умумии ҳамлу накли ҳавоии мусофирон, бағочҳо, борҳо ва талаботҳо ба хизматрасонии мусофирон, борфиристандагон ва боргирандагон” аз 2 июни соли 2014 бар ивази мафҳуми шартномаи чартери ҳавоӣ мафҳуми чартери ҳавоӣ пешбинӣ нагардидааст, аммо мутобиқи боби 1 қоидаҳои мазкур хатсайри чартерӣ (чартери ҳавоӣ) ҳамлу накли ҳавоии мусофирон ва бағочи онҳо мебошад, ки аз ҷониби интиқолдиҳандаи ҳавоӣ пурра ва ё қисман дар асоси уҳдадорихоӣ он, ки аз тарафи иҷорагиранда муқаррар гардидаанд, амалӣ мегардад. [5, б.1, з.1]. Хатсайрҳои чартерӣ аз хатсайрҳои мунтазам тафовут доранд ва хатсайрҳои чартери ҳавоӣ ба самтҳои ташкил карда мешаванд, хатсайрҳои мунтазам вучуд надорад. Аммо дар таҷриба ҳолатҳои воқеаҳои мунтазам, ки ба самтҳои, ки парвозҳои мунтазам ва мустақим ҷой доранд, хатсайрҳои чартерӣ ташкил карда мешаванд, агар шартномаи чартери ҳавоӣ баста шавад.

Тартиби бастании шартномаи чартер, шартҳои шартномаи мазкур, тартиби ҳамлу накли чартерӣ ва хизматрасонии чартерӣ дар қонунгузорӣ, қоидаҳои ҳамлу накли ҳавоӣ, шартномаҳои чартери ҳавоӣ ва қоидаҳои хизматрасонии интиқолдиҳандаи ҳавоӣ муқаррар гардидаанд.

Дар назарияи ҳуқуқи маданӣ шартномаҳоро аз рӯи аломатҳои ҳуқуқӣ, асосҳои ҳуқуқӣ, тарафҳои шартнома, мавзӯъ, шакл ва мӯҳлати шартнома, нарх ва мазмуни шартнома ва ҷавобгарии тарафҳо дар шартнома тавсиф менамоянд. Оид ба ҳубтар муайян намудани табиати ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ зарур мешуморем, ки бо таъба аломатҳои дар боло номбаргардида шартномаи чартери ҳавоиро тавсиф намоем:

Асосҳои ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ масъалаи дар кадом санади меъёрии ҳуқуқӣ мавриди танзим қарор гирифтани шартномаи мазкурро дар бар мегирад. Ҳангоми таҳлили қонунгузори кишвар барои мо маълум гардид, ки шартномаи чартери ҳавоӣ ба таври умумӣ ва мушаххас дар Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қоидаҳои умумии авиатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Қоидаҳои умумии ҳамлу нақли ҳавоии мусофирон, бағочҳо, борҳо ва талаботҳо ба хизматрасонии мусофирон, борфиристандагон ва боргирандагон” аз 2 июни соли 2014, санадҳои дохилии ширкатҳои ҳавопаймоӣ ва ҳоказо мавриди танзим қарор гирифтааст.

Оид ба аломатҳои ҳуқуқии шартномаи чартери ҳавоӣ қайд менамоем, ки шартномаи мазкур консенсуалӣ, дутарафа, музднок, оммавӣ буда, дар баъзе адабиётҳо дар хусуси шартнома ба манфиати шахси сеюм будани шартномаи чартери ҳавоӣ сухан меравад.

Шартномаи чартери ҳавопаймо барои он консенсуалӣ мебошад, ки шартномаи мазкур аз лаҳзаи ба созиш омадан ва ба имзо расонидани он басташуда эътироф мегардад, новобаста ба иҷрои парвозҳо барои ҳамлу нақли мусофирон, бағоч, борҳо ё муросилот.

Дутарафа будани шартномаи чартери ҳавопаймо маънои онро дорад, ки дар шартномаи мазкур ду тараф ширкат меварзанд, ки яке иҷорадиҳанда ва дигаре иҷорагиранда мебошанд. Ба сифати иҷорадиҳанда шахсони ҳуқуқӣ ва дар симои иҷорагиранда шахсони воқеӣ (соҳибкори инфиродӣ), шахсони ҳуқуқӣ ва давлат дар симои мақомотҳо, корхонаҳо ва муассисаҳои давлатӣ баромад карда мегарданд. Барои он ба сифати иҷорадиҳанда шахсони ҳуқуқӣ баромад менамоянд, ки ширкатҳои ҳавопаймоӣ мебошанд, ки онҳо тибқи қонун дорой шакли ташкилӣ-ҳуқуқии шахси ҳуқуқӣ мебошанд ва дар ҳамин шакл таъсис меёбанд ва фаъолият менамоянд.

Музднок будани шартномаи чартери ҳавопаймо бевосита ва ба таври возеҳ дар моддаи 868 Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [1, м.868] ва моддаи 97 Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон [2, м.97] ифода ёфтааст, ки иҷорадиҳанда барои иҷрои як ё якчанд парвоз як ё якчанд ҳавопаймо ё як қисми ҳавопаймороро барои ҳамлу нақли ҳавоии мусофирон, бағоч, борҳо ё муросилот ба ивази музд пешниҳод менамояд.

Оммавӣ будани шартномаи чартери ҳавопаймо маънои аз ҷониби иҷорадиҳанда барои ҳамлу нақли мусофирон, бағоч ва борҳо тавассути нақлиёти ҳавоӣ ба ҳар як муроҷиаткунанда пешниҳод намудани ҳавопаймо дорад.

Дар баъзе аз адабиётҳо шартномаи чартери ҳавоиро шартнома ба манфиати шахси сеюм номидаанд. В.В. Витрянский шартномаи чартери ҳавоиро шартнома ба манфиати шахси сеюм ном бурдааст. Асоснок намудааст, ки дар натиҷаи бастанӣ шартномаи чартери ҳавоӣ ва иҷрои уҳдадорӣҳои мутақобила байни тарафҳо мусофирон интиқол дода мешаванд, бору бағоч ҳамлу нақл меёбанд. [6, с.330] Н. Н. Остроумов ба ин ақида зид баромада, қайд намудааст, ки дар шартномаи чартер тарафҳо иҷорагиранда ва иҷорадиҳанда мебошанд, на мусофирону борфиристандагон. Мусофирону борфиристандагон бо иҷорагиранда дар муносибат қарор доранд. [7, с.20]

Мавзӯи шартномаи чартери ҳавоиро пешниҳоди як ё якчанд ҳавопаймо чиҳати иҷрои як ё якчанд парвоз барои ҳамлу нақли ҳавоии мусофирон, бағоч, борҳо ё муросилот ташкил медиҳад.

Шартномаи чартери ҳавоӣ дар шакли хаттӣ мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонун баста мешавад.

Мӯҳлат дар шартномаи чартери ҳавоӣ тибқи созиши тарафҳо муайян карда шуда, мӯҳлати муайян ҷой дорад. Мӯҳлат метавонад бо сана ва вақти иҷрои парвозҳо ва ё бо факти анҷом додани иҷрои як ё якчанд парвоз муқаррар карда шавад.

Мазмуни шартномаи чартери ҳавоиро маҷмӯи ҳуқуқу уҳдадорӣҳои тарафҳои он ташкил медиҳад. Ҳуқуқу уҳдадорӣҳои иҷорадиҳанда ва иҷорагиранда дар шартномаи чартери ҳавопаймо тибқи талаботи қонунгузорӣ муқаррар карда мешаванд.

Нарх дар шартномаи чартери ҳавоӣ бо созиши тарафҳои он мувофиқа гардида, дар шартномаи дарҷ карда мешавад.

Ҷавобгарии тарафҳо дар шартномаи чартери ҳавоӣ тибқи асосҳои умумии ҷавобгарӣ, ки дар қонун муқаррар гардидааст, сурат мегирад. Тарафҳо метавонанд ба ғайр аз асосҳои умумии ҷавобгарӣ дар шартнома боз асосҳои махсус (мушаххас)-и ҷавобгариро дар доираи талаботи қонун пешбинӣ намоянд.

Чартери ҳавоиро ба намудҳои гуногун таснифбандӣ кардан мумкин аст:

- аз рӯи объекти ҳамлу нақл: ҳамлу нақли мусофирон, бағоч ва бор;
- вобаста ба ҳамлу нақли мусофирон: чартери сайёҳӣ, чартери корпоративӣ ва чартери VIP (чартери тичоратӣ);
- аз рӯи намуди алоқа: чартери дохилӣ ва чартери байналмилалӣ;
- аз рӯи хусусияти парвозҳо: чартер аз рӯи хатсайри мунтазам, чартер аз рӯи хатсайри номунтазам ва парвози фармоишӣ;
- аз рӯи хусусият: чартери парвозҳои доимӣ ва мавсимӣ.

Дар таҷрибаи имрӯзаи ҳамлу нақли байналмилалӣ намудҳои дигари чартери ҳавоӣ, ба монанди шатл-чартер, сплит-чартер, парвози поличартерӣ ва чартер-интизор вучуд доранд.

Шатл-чартер намуди чартери ҳавоие мебошад, ки парвозҳо ё ин ки интиқол аз ҳар ду тараф (рафту бозгашт) анҷом дода мешаванд. Масалан, як гурӯҳ сайёҳонро ба макони таъиншуда интиқол дода мешаванд, интиқолдиҳанда гурӯҳи дигари сайёҳонро, ки аллакай истироҳат кардаанд гирифта ба макони ибтидоӣ оварда

меравонад. Арзиши ҳамлу нақл дар ин маврид баланд мешавад, чунки дар парвози ибтидоӣ ва интиҳой (ҳангоми бозгашт) нақлиёти ҳавоӣ ҳолӣ парвоз менамояд.

Сплит-чартер намуди парвози омехта аст, чунки қисми парвоз бо парвози мунтазам сураат мегирад ва қисми дигар парвоз тавассути чартери ҳавоӣ. Аслан ин гуна парвозҳои чартерӣ ба кишварҳои дур сураат мегирад.

Парвози полицартерӣ парвозе мебошад, ки бо таваккуф аз як ҳавопаймо ва нишастан ба дигар ҳавопаймо сураат мегирад. Одатан ин намуди парвозҳо ба кишварҳои дур сураат мегиранд.

Чартер-интизор чунин чартери ҳавоие мебошад, ки ҳавопаймо мусофирони худро мебарад ва интизор мешавад ва боз гирифта меорад. Ин намуди чартер камхарҷ аст, барои он ки маблағи таваккуфи ҳавопаймо назар ба он ки ҳавопаймо ҳолӣ бармегардад, арзонтар аст. Аммо ин намуди чартер барои интиқолдиҳанда таъсири манфӣ дорад, барои он ки ин намуди парвози чартерӣ мумкин аст як ҳафта давом кунад.

Дар шароити имрӯза, аз ҷумла аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё ба Ҷумҳурии Тоҷикистон парвозҳои чартери ҳавоӣ анҷом дода мешаванд. Аз охири соли 2019 то аввали соли 2022 шумораи парвозҳои мунтазам коҳиш ва парвозҳои чартерӣ афзоиш ёфта буданд, ки сабабаш дар ба вуҷуд омадани пандемияи фарогир буд.

АДАБИЁТ

1. Кодекси маданияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 декабри соли 2022, №1918;
2. Кодекси ҷазоҳои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 ноябри соли 2023, №1999;
3. Стригунова Д. П. Правовое регулирование договора фрахтования. Статья. Часть «Проблемы гражданского права». Журнал «Современное право», №11, - М., 2012;
4. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая. М.2005;
5. Қоидаҳои умумии авиатсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Қоидаҳои умумии ҳамлу нақли ҳавоии мусофирон, бағочҳо, борҳо ва талаботҳо ба хизматрасонии мусофирон, борфиристандагон ва боргирандагон” аз 2 июни соли 2014, №90;
6. Витрянский В. В. Некоторые аспекты учения о гражданско-правовом договоре в условиях реформирования гражданского законодательства // Проблемы развития частного права: Сборник статей к юбилею Владимира Саурсевича Ема / С. С. Алексеев, А. В. Асосков, В. Ю. Бузанов и др.; отв. ркд. Е.А. Суханов, Н. В. Козлова. - М.: Статут, 2011;
7. Остроумов Н. Н. Правовое регулирование фрахтования воздушных судов: автореф. дис. канд. юрид. наук. - М., 1980;

8. Гафуров А. Д., Бадалов Ш. К., Сафаров Д. С., Сафаров А. И. “Ҳуқуқи нақлиёт”, Душанбе – 2012;
9. Ҳуқуқи граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми 2 дар зери таҳрири д.и.х., профессор Гаюров Ш.К. ва н.и.х., дотсент Сулаймонов Ф. С., Душанбе – 2014.